31/03/2019

Καστελόριζο (1905-1948): Η ιστορία του ακριτικού προμαχώνα του Ελληνισμού

/ Ιστορία - Εθνικά Θέματα

Το Καστελόριζο κατά τους βαλκανικούς πολέμους και τον Α΄παγκόσμιο πόλεμο (1911-1915)

Στην νεότερη Ιστορία του Ελληνισμού το Καστελόριζο (1) (Μεγίστη) (2) κατέχει αναμφίβολα περίοπτη θέση.

Και αυτό γιατί παρά την γεωγραφική του θέση πλησίον των Μικρασιατικών ακτών, οι κάτοικοι του νησιού κατάφεραν να διασώσουν αλώβητα το θρήσκευμα και το φρόνημα τους κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας.

Κατά το δεύτερο μισό του 19ου αιώνα υπήρξε περίοδος σημαντικής ανάπτυξης για το νησί.

Σύμφωνα με σχετικά στοιχεία της Οθωμανικής διοίκησης το 1905 το Καστελόριζο είχε 12.000 κατοίκους, διέθετε 3 σχολεία με 6 δασκάλους και αξιοσημείωτη παρουσία στο εμπόριο της περιοχής.

Το Μάιο του 1911 οι Ιταλοί κατέλαβαν τα Δωδεκάνησα κατά τον Λιβυκό πόλεμο, αλλά δεν κατέλαβαν το Καστελόριζο για στρατηγικούς λόγους, παρά την σχετική

πρόσκληση της δημογεροντίας του νησιού προς τον Ιταλό στρατηγό Amelio.
Μετά την έναρξη του Α΄ Βαλκανικού πολέμου η Δημογεροντία του Καστελόριζου έστειλε υπόμνημα στον Βενιζέλο με το οποίο ζητούσε την ένωση του νησιού με την Ελλάδα.
Ο Βενιζέλος αρνήθηκε φοβούμενος διεθνείς επιπλοκές από μια μονομερή ενέργεια, όμως εν αγνοία του ο τμηματάρχης του υπουργείου εξωτερικών Ίων Δραγούμης (3) προπαρασκεύασε μυστικά μια απόβαση στο νησί 30 Κρητικών υπό τον οπλαρχηγό Δασκαλάκη.
Η απόβαση έγινε την 1η Μαρτίου 1913 με επιτυχία καθώς η μικρή Τουρκική φρουρά που βρισκόταν στο νησί παραδόθηκε χωρίς αντίσταση και η Ελληνική σημαία υψώθηκε στο διοικητήριο στην θέση της Τουρκικής.
Η ενέργεια αυτή που είχε την σιωπηρή επιδοκιμασία του υπουργού εξωτερικών Λάμπρου Κορομηλά εξόργισε τον Βενιζέλο ο οποίος απέσυρε αμέσως το σώμα των Κρητών οπλοφόρων και έθεσε σε ολιγόμηνη διαθεσιμότητα τον Δραγούμη.
Ακολούθησαν επιδρομές Τουρκοκρητικών από την απέναντι ακτή, σφαγές και λεηλασίες στο νησί που εξανάγκασαν τον Βενιζέλο να αποστείλει εκ νέου Έλληνα διοικητή (Βασίλης Τζαβέλας) για να επιβληθεί η τάξη, χωρίς όμως να κάνει δεκτό το αίτημα για την τυπική ένωση του νησιού με την Ελλάδα.

Ίων Δραγούμης

Ήδη από τις αρχές του Α΄ παγκοσμίου πολέμου, η λεκάνη της Ανατολικής

Μεσογείου απέκτησε σημαντική γεωστρατηγική σημασία για τις δυνάμεις της Αντάντ μετά την προσχώρηση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας στο στρατόπεδο των Κεντρικών Αυτοκρατοριών, καθώς ουσιαστικά είχε αποκοπεί η επικοινωνία με την Τσαρική Ρωσία.

Αρχικά, οι Αγγλογάλλοι προσπάθησαν να εκπορθήσουν τα στενά των Δαρδανελλίων με την αποτυχημένη εκστρατεία της Καλλίπολης που κατέληξε σε ένα λουτρό αίματος του μικτού εκστρατευτικού σώματος Αυστραλών, Άγγλων και Γάλλων.

Μετά την αποτυχία αυτή, οι σύμμαχοι προσπάθησαν να προσελκύσουν τα κράτη της Βαλκανικής στο στρατόπεδο τους, προσφέροντας μεγάλα εδαφικά ανταλλάγματα κυρίως εις βάρος της αντίπαλης Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

Η Ελλάδα αρχικώς είχε τηρήσει ουδετερότητα ευμενή προς την Αντάντ, όμως τόσο η γεωγραφική της θέση όσο και η πολιτική αστάθεια με την διάσταση απόψεων μεταξύ του Βασιλιά Κωνσταντίνου και του Βενιζέλου, έδιναν την ευκαιρία στους Συμμάχους να παραβιάζουν βάναυσα την Ελληνική ουδετερότητα προσπαθώντας να εκβιάσουν την Ελληνική έξοδο στον πόλεμο στο πλευρό τους.

Η πίεση αυτή εκφράστηκε με κινήσεις και στα νησιά του Αιγαίου που βρίσκονταν υπό ελληνική κυριαρχία.

Η κατάληψη του Καστελόριζου από την Γαλλία και οι διπλωματικές επιπλοκές

(14 Δεκεμβρίου 1915)

Η αρχή είχε γίνει με την Λήμνο, την οποία οι Σύμμαχοι κατέλαβαν αυθαίρετα το 1915 και χρησιμοποίησαν ως ναυτική βάση και ορμητήριο για την εκστρατεία στην Καλλίπολη.

Μετά την δεύτερη παραίτηση Βενιζέλου, οι σχέσεις Ελλάδας – Αντάντ επιδεινώθηκαν ακόμη περισσότερο, με τους Άγγλους να καταλαμβάνουν αρχικά την Μήλο (21 Νοεμβρίου) και λίγο αργότερα την Μυτιλήνη (30 Δεκεμβρίου).

Σε αυτή τη χρονική περίοδο οι Γάλλοι αποφάσισαν να εκμεταλλευτούν το ιδιότυπο καθεστώς κυριαρχίας του Καστελόριζου και να το καταλάβουν.

Για τον σκοπό αυτό ο Γάλλος υποπρόξενος της Ρόδου Λαφφόντ ήρθε σε μυστική συνεννόηση με τον Λακερδή που βρισκόταν έγκλειστος στις φυλακές ως ανυπότακτος.

Ο Λαφφόντ χρηματοδότησε τον Λακερδή, ο οποίος χάρις την βοήθεια συγγενών και οπαδών του (4) απέδρασε από το κρατητήριο, κατέλαβε το διοικητήριο του νησιού κατεβάζοντας την Ελληνική σημαία αναβιβάζοντας την Γαλλική.

Η ενέργεια αυτή αιφνιδίασε την Ελληνική κυβέρνηση που βρισκόταν όμως υπό πίεση λόγω του συμμαχικού αποκλεισμού του Πειραιά και του ναυστάθμου της Σαλαμίνας που ακόμη όμως ήταν σχετικά χαλαρός και αφορούσε κυρίως τον περιορισμό των εισαγωγών πρώτων υλών και σίτου.

Μετά από μεγάλες δυσκολίες το Ελληνικό υπουργείο ναυτικών απέστειλε το καταδρομικό «Έλλη» στην περιοχή του Καστελόριζου για να αποκαταστήσει το

προηγούμενο ευνοϊκό για την Ελλάδα καθεστώς.
Το Ελληνικό πλοίο έφτασε στην περιοχή στις 14 Δεκεμβρίου, όμως είχε καθυστερήσει κάποιες ώρες.
Τα ξημερώματα της ίδιας ημέρας 2 Γαλλικά καταδρομικά είχαν πλεύσει στο λιμάνι του νησιού και είχαν αποβιβάσει 500 Γάλλους πεζοναύτες.
Το Ελληνικό πλοίο αποχώρησε άπρακτο, αλλά η ελληνική κυβέρνηση αντέδρασε με διακοίνωση που επέδωσε στην Γαλλική κυβέρνηση με την οποία υπογράμμιζε τον καθαρά Ελληνικό χαρακτήρα του νησιού, ενώ απαιτούσε την άμεση αποχώρηση των Γαλλικών στρατευμάτων.

Το καστελόριζο το 1916

Η διπλωματική αυτή διακοίνωση κοινοποιήθηκε στις Ευρωπαϊκές πρωτεύουσες στην Κωνσταντινούπολη και στην Ουάσιγκτον προκαλώντας ανάμικτες αντιδράσεις.
Η κοινή γνώμη της Ιταλίας αιφνιδιάστηκε από την εύκολη Γαλλική κατάληψη του νησιού, η γνώμη του Άγγλου υπουργού εξωτερικών Γκρέϋ ήταν ότι οι δύο πλευρές Ελλάδα και Γαλλία όφειλαν να επιλύσουν την διαφορά με έναν αμοιβαίο συμβιβασμό, ενώ ο Γάλλοι ιθύνοντες σε συνάντηση τους με τον Έλληνα πρέσβη Ρωμανό άφησε να διαφανεί η πρόθεση των Γάλλων να επιστρέψουν το νησί στην Ελλάδα μετά το τέλος του πολέμου.
Τέλος οι Τούρκοι με κατηγορηματική του διακοίνωση στον Έλληνα πρέσβη στην Κωνσταντινούπολη Τσαμαδό, υποστήριζαν ότι το νησί αποτελούσε αναπόσπαστο κομμάτι της Οθωμανικής επικράτειας.
Αναμφίβολα η Γαλλική κατάληψη του νησιού φάνηκε στην Διεθνή κοινή γνώμη ως ωμή ιμπεριαλιστική επέμβαση μιας μεγάλης δύναμης εις βάρος της

ουδετερότητας ενός μικρού κράτους.
Υπό το βάρος των εντυπώσεων αυτών, η Γαλλική πλευρά υποστήριξε ότι δεν κατέλαβε στρατιωτικά το νησί, αλλά απλώς αποβίβασε δυνάμεις για να εγκαταστήσει ραδιοτηλεγραφικό σταθμό.
Επίσης η Γαλλία επισήμως υποστήριζε ότι το νησί άνηκε νομικά στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, ενώ επίσης επιστρατεύτηκε και το επιχείρημα ότι οι Γερμανοί χρησιμοποιούσαν τις ακτές τις Μικράς Ασίας ώστε να ανεφοδιάζουν τα υποβρύχια τους.
Είναι άλλωστε αποδεδειγμένο ότι η Γαλλική κυβέρνηση είχε επηρεαστεί από αναφορές διπλωματών και μυστικών πρακτόρων της που δρούσαν στην Ελλάδα και οι οποίοι υποστήριζαν ότι Γερμανικά υποβρύχια ανεφοδιάζονταν με την βοήθεια των Ελληνικών αρχών.
Μια τέτοια αναφορά είχε στείλει και ο υποπρόξενος Λαφφόν από την Ρόδο στην οποία υποκινούσε την Γαλλική κυβέρνηση να καταλάβει το Καστελόριζο για να σταματήσει η δραστηριότητα αυτή.
Το Καστελόριζο χρησίμευσε πολύ λίγο στην Γαλλία, καθώς ο υποβρυχιακός πόλεμος της Γερμανίας στην περιοχή ήταν ανύπαρκτος, ενώ μια Γερμανική πυροβολαρχία από την απέναντι Τουρκική ακτή βομβάρδιζε συχνά το νησί.
Μετά το τέλος του Α΄ παγκοσμίου πολέμου, η Γαλλική κυβέρνηση απένειμε ανώτατο στρατιωτικό παράσημο ανδρείας στους κατοίκους του νησιού για το θάρρος και την εγκαρτέρηση που επέδειξαν.

Το Καστελόριζο κατά τον Μεσοπόλεμο (1918-1940)

Η τύχη του νησιού συνέχισε να είναι περιπετειώδης, καθώς βρισκόταν στο υπόμνημα του Ελευθέριου Βενιζέλου με τις Ελληνικές διεκδικήσεις που υποβλήθηκε στην συμμαχική επιτροπή του Συνεδρίου της Ειρήνης στις 17/30 Δεκεμβρίου 1918.
Σύμφωνα με την συνθήκη των Σεβρών, η Τουρκία παραιτούνταν τυπικά υπέρ της Ιταλίας για τα Δωδεκάνησα συνολικά(και για το Καστελόριζο) ενώ σύμφωνα με την συμφωνία Βενιζέλου – Τιτόνι όφειλε το νησί να περάσει σε Ελληνική κυριαρχία, η συνθήκη όμως τελικώς δεν επικυρώθηκε ούτε από την Γαλλία ούτε από την Ιταλία.

Ιταλικά πλοία στο Καστελόριζο

Στην Γαλλία επικράτησε ένα κλίμα ευφορίας ότι το νησί θα αποτελούσε συνδετικό κρίκο με τα Γαλλικά συμφέροντα στην Κιλικία και την Συρία, άποψη που έμελλε να διαψευστεί καθώς το Καστελόριζο ήταν μικρό σε μέγεθος νησί και δεν διέθετε λιμάνι με τις αντίστοιχες υποδομές ώστε να διαδραματίσει ένα τέτοιο ρόλο.

Έτσι την 1η Μαρτίου 1921 οι Γάλλοι πώλησαν το Καστελόριζο στους Ιταλούς που λόγω Δωδεκανήσων είχαν σημαντικά συμφέροντα στην περιοχή.

Μετά την Μικρασιατική καταστροφή, στις διαπραγματεύσεις της Λοζάννης ο Ισμέτ Ινονού ζήτησε επίμονα το Καστελόριζο να επιστρέψει στην Οθωμανική κυριαρχία, αλλά τελικώς το νησί ακολούθησε την τύχη των Δωδεκανήσων και κατακυρώθηκε στην Ιταλία του Μουσολίνι.

Ακολούθησε η μεσοπολεμική περίοδος με τις Ιταλικές προσπάθειες για τον εκλατινισμό του νησιού (όπως και στα υπόλοιπα Δωδεκάνησα), με επεμβάσεις των Ιταλών στην εκπαίδευση των Καστελορίζιων αλλά και στις θρησκευτικές τους εκδηλώσεις (5).

Η περίοδος αυτή σφράγισε την πληθυσμιακή παρακμή του νησιού που είχε ήδη αρχίσει από το 1912, λόγω της ανασφάλειας και της πολιτικής αστάθειας που οδήγησαν πολλούς κατοίκους του Καστελόριζου στην μετανάστευση στην Αίγυπτο, στην Αυστραλία και στην Αθήνα.

Το 1926 ένας μεγάλος σεισμός στην περιοχή προκάλεσε ζημιές σε πολλές κατοικίες και δημόσια κτήρια, ενώ το 1932 η πλειοψηφία του νησιού διαμαρτυρήθηκε έντονα κατά του δημάρχου Λακερδή και των Ιταλικών αρχών για τους περιορισμούς και τους έκτακτους φόρους που είχαν επιβληθεί στο εμπόριο του νησιού, διαμαρτυρία όμως που είχε περισσότερο κοινωνικό και όχι εθνικό χαρακτήρα (6).

Ο πληθυσμός του νησιού μειωνόταν σταθερά σε όλο τον Μεσοπόλεμο, με αποτέλεσμα το νησί το 1940 να έχει μόλις 1.400 κατοίκους.

Το Καστελόριζο κατά τον Β΄παγκόσμιο πόλεμο – Ένωση με την Ελλάδα (1940-1948)

Κατά τον Β΄παγκόσμιο πόλεμο το Καστελόριζο απελευθερώθηκε από τους Άγγλους αρχικά για λίγα 24ωρα στις 24 Φεβρουαρίου 1941 και αμέσως μετά τον

Σεπτέμβριο του 1943, όταν και μεταβλήθηκε σε στρατιωτική βάση.
Μετά από εκτεταμένους Γερμανικούς βομβαρδισμούς στις 17 Οκτωβρίου 1943, το νησί εκκενώθηκε εντελώς (7) από τους κατοίκους του, οι οποίοι μεταφέρθηκαν αρχικά στις απέναντι Τουρκικές ακτές και αμέσως μετά σε στρατόπεδα προσφύγων στην Νουζεϊράτ της Γάζας, όπου υπήρχαν πρόσφυγες και από τα Δωδεκάνησα.
Το Καστελόριζο μεταβλήθηκε σε σταθμό ανεφοδιασμού καυσίμων για τον Βρετανικό στόλο, ενώ δέχθηκε δεκάδες βομβαρδισμούς που μετέτρεψε την πόλη σε ερείπια.
Η καταστροφή ολοκληρώθηκε με μια μεγάλη φωτιά που στις 6 Ιουλίου του 1944 κατέκαψε ότι είχε μείνει όρθιο στο Καστελόριζο.
Υπάρχει η υποψία πως Άγγλοι στρατιώτες έβαλαν την φωτιά για να καλύψουν τις κλοπές που είχαν γίνει στα σπίτια των απόντων κατοίκων, καθώς περιουσιακά στοιχεία των νησιωτών βρέθηκαν να πωλούνται στα παζάρια της Ανατολής.
Τελικά μόλις τον Οκτώβριο του 1945 επέστρεψαν στο νησί μόνο 900 κάτοικοι (8) για να αντικρίσουν μόνο ερείπια και λεηλατημένα σπίτια.
Η Αγγλική κυβέρνηση πρόσφερε αποζημιώσεις ώστε η ζωή στο νησί να ξεκινήσει και πάλι κυριολεκτικά εκ του μηδενός.
Τελικώς το πολύπαθο νησί ενώθηκε με την Ελλάδα στις 7 Μαρτίου 1948, ακολουθώντας την τύχη των Δωδεκανήσων.
Ι. Β. Δ.

Σημειώσεις

(1)Η ονομασία Καστελόριζο την συνάντησα αλλού με ένα «λ» αλλού με δύο, χωρίς να μπορώ να καταλάβω ποια εκδοχή είναι η σωστή.
Προτίμησα αυτή με το ένα «λ», αλλά αν κάποιος αναγνώστης γνωρίζει καλύτερα το θέμα θα το εκτιμούσα ιδιαίτερα αν με διαφώτιζε.
(2) Η ονομασία Μεγίστη κατά μια εκδοχή δόθηκε στο νησί επειδή ήταν το μεγαλύτερο από όλες τις μικρές νησίδες της περιοχής.
Η ονομασία Καστελόριζο (castelrosso) είναι Λατινική και σημαίνει το «κόκκινο κάστρο», λόγω του κόκκινου χρώματος του βράχου πάνω στο οποίο ήταν χτισμένη η ακρόπολη του νησιού

(3) Ο Ίων Δραγούμης έδειξε γενικότερο ενδιαφέρον για την περίπτωση των Δωδεκανήσων, οργανώνοντας συνέδριο αντιπροσώπων των νησιών στην Πάτμο, με το οποίο ζήτησαν την ένωση των νησιών τους με την Ελλάδα

(4) Σύμφωνα με πληροφορίες που βρήκα αλλά δεν κατάφερα να διασταυρώσω επαρκώς, η πλειοψηφία των κατοίκων του νησιού ήταν Βενιζελικοί και η ενέργεια του Λακερδή βρήκε αρκετούς συμπαραστάτες λόγω των πολιτικών παθών της εποχής

(5)Συγκεκριμένα για την τέλεση οποιουδήποτε θρησκευτικού μυστηρίου στο νησί (γάμος, κηδεία κτλ) με το ορθόδοξο τυπικό χρειαζόταν ειδική άδεια από τον Ιταλό Κυβερνήτη των Δωδεκανήσων

(6)Όλα τα σχετικά άρθρα που διάβασα επιμένουν σε αυτό το σημείο

(7) Οι μόνοι κάτοικοι που δεν εγκατέλειψαν την περιοχή ήταν η «Κυρά της Ρω» Δέσποινα Αχλαδιώτη μαζί με την τυφλή μητέρα της, η οποία αψηφώντας τις δυσκολίες παρέμεινε στο νησί της και συνεργάστηκε με τον «Ιερό Λόχο» που απελεθέρωσε τελικώς τα Δωδεκάνησα.

Η «κυρά της Ρω» Δέσποινα Αχλαδιώτη επί 40 χρόνια ύψωνε την Ελληνική σημαία προσφέροντας σημαντικές Εθνικές υπηρεσίες για τις οποίες τιμήθηκε από την Ακαδημία Αθηνών, το Πολεμικό Ναυτικό, η Βουλή των Ελλήνων, η Εθνική Τράπεζα, Δήμοι, Σύλλογοι και άλλοι φορείς.

(8) Κατά την τελευταία μεταφορά κατοίκων από την Παλαιστίνη στις 29 Σεπτεμβρίου 1945, το πλοίο που έκανε την μεταφορά ναυάγησε και πνίγηκαν 32

Καστελορίζιοι

Πηγές

Συλλογικό έργο, Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, εκδόσεις «Εκδοτική Αθηνών»
Αρετή Τούντα-Φεργάδη, Θέματα Ελληνικής Διπλωματικής Ιστορίας (1912-1934), εκδόσεις «Παρατηρητής»
Διεύθυνση Ιστορίας Στρατού, Η Ελλάς και ο πόλεμος στα Βαλκανια (1914-1918), εκδόσεις Γ.Ε.Σ.